

GÜLŞEN-İ AŞKTA SEMBOLİK KARAKTERLER

Uz. Osman Kavalcı

Gülşen-i Aşk, Divan edebiyatının son temsilcilerinden biri olan Keçeci-zâde İzzet Molla tarafından kaleme alınmıştır. Eser, Hüsni ü Aşk'ın etkisinde kalınarak mesnevî tarzında nazmedilmiştir. 290 beyit kadar olan Gülşen-i Aşk, tıpkı Hüsni ü Aşk gibi allégorique bir yapıya sahiptir. Biz, Gülşen-i Aşk'ın genel bir panoramasını çizerken, daha çok psikolojik açıdan sembolik karakterleri üzerinde duracağız.

Mesnevî, önce bir münacâtla başlar. İzzet Molla, bu bölümde Allah'a karşı yakarışlarını dile getirirken, İlahî Aşk müntesiplerinin kalbi duygularını da özellikle şu mısralarda terennüm eder :

Kimi bülbül gibi figân etti,
Kimisi derdini nihân etti.
Kimi zincire girdi şîr gibi,
Kimi sahrâya düştü tîr gibi.
Kimi ağlar, kimi güler ya Rab,
Ne bu matem, nedir bu şevk u tarab¹

Na't bölümünde, âlemlerin yaratılış sebebi olan Hz. Peygamber'e duyulan sevgi, ayrıca Allah'ın Hz. Peygamber'e ve Hz. Peygamber'in de Allah'a karşı duyduğu "İlahî Aşk" 'ın veciz bir şekilde ifade edildiği görülür :

Ey cilâ-bahş-ı dide-i uşşak,
Gözümüzü görmez etti dūd-ı firak.
Sen, Hudâ'ya Hudâ sana âşık,
Olalı ey mahabbet-i sadık.
Ağlarım hicr-i yâr ile her şeb,
Sensin Allah bilir, bu hâle sebeb.
Olmasan Sen, bu âlem olmaz idi.
Bu meserret, bu mâtem olmaz idi².

¹ Gülşen-i Aşk, S.3.

² a.g.e., S.5.

Şair, bu beyitlerde kâinatın yaratılış sebebinin Hz.Peygamber olduğunu belirtirken, yaratılış gayesinin de "aşk" olduğunu anlatır. "Hûsn-i Mutlak" olan Yaraticı, kendisini tanıyıp sevmek için kâinatı, varlık âlemini ve nihayet insanlığı yaratmıştır.

Aşkımla eyle resîde-i tahkîk,
Olayım âşıkân-ı Hakk'a refîk³.

derken, insanda fitraten varolan sevgiden bahsediliyor. Bu sevgi yüceltilebilirse Hakk âşıklarına arkadaş olunur, İlâhî Aşk'a kavuşulur.

Gülşen-i Aşk'ın asıl konusu bundan sonra başlıyor. Sembolik bir ruh dünyası anlatılan bu bölümün ilk beyti şudur :

Bir seher ki şu gülşen-i devvâr,
Gül-i hürşîdi eyledi izhâr⁴.

Gülşen, seher, gül ve hürşîd kelimeleriyle bir bahar kompozisyonu çizilmiştir. Bütün bu kelimeler birer semboldür. Nüzhetgeh-i Mânâ'da dönen şu dünya, esasen gülbahçesidir. Her seher güneşle beraber gülbahçelerindeki güller açılır. Dünyadaki insanlar, gül misâlidir. Eğer kalblerindeki "İlâhî Nûr"u görüp, değerlendirebilirlerse, elbette kâinat sırtına vakıf olacaklardır. Gülbahçesindeki karakterler, bu tür yazılmış mesnevilerden farklı ve özelliği olan, ulvîleşmiş tiplerdir :

Deşt-i gülşende Kays oldu,
Târ-ı hicrân derûnuna doldu.
Kays u Ferhâd u Vamk u Azrâ,
'Geldi Şîrîn ile ve hem Leylâ.
Kimi Leylâ rivâyetin okudu,
Kimi Mecnûn hikâyetin okudu⁵.

Mânâ alemi sembolündeki bu toplantıda; Mecnûn-Leylâ, Ferhâd-Şîrîn, Vamık-Azrâ bulunmaktadır. Bunlar, şimdiye kadar bilinen en önemli "Allah Aşk" müntesipleridir. Bu karakterler, esere

³ Gülşen-i Aşk, S.5.

⁴ a.g.e., S.6.

⁵ a.g.e., S.6.

Goncasız seyr-i gülîstan olmaz,
Yârsız bezm-i âşîkan olmaz.
Neme lâzım benim şükûfe-i ter,
Bana sînemdeki bahâr yeter.
Neyleyim gülîstânı yârim yok,
Gülşenim var ise hezârım yok.
Var selâm et hezâra hemân,
Eylesin gayri bende sen mihmân⁸.

Bûlbûlün cevabı Hûsn ü Aşk'daki Suhan'ın bûlbûl kılığına girip, Aşk'a yaptığı yardımı hatırlatır⁹ :

Bizim gülşen kalırsa gazelsiz,
Geçer eyyâm-ı neş'e lezzetsiz¹⁰.

Olayın gelişmesi şöyle olur : İzzet'in meclise getirilmesi için Mecnûn gider, ancak şâir Mecnûn'a inanmaz. Bu defa Ferhâd gönderilir. Ferhâd'la yola çıkmaya karar veren şairin çilesi başlar :

Beni eğlence sanma ey hem-râh,
Karagöz şem'ası değildir âh.
İşitip kühken bu güftârı,
Ağladı inledi edip zârı.
Dedi ey rûh-ı gamda yoldaşım.
Mekteb-i aşkta sebakdaşım.
Âşîkanın sözünde kızb olmaz,
Sâdîkanın sözünde kızb olmaz.
Söyledimse dürûğ-ı kahr olayım,
Mey-i Şîrîn içinde zehr olayım.
Ermiyem Bî-sûtûn'a dünyâda,
Kahr-ı Şîrîn'e bulmayam câda¹¹.

Tardıyye

Eyleyüp azm-i gülîstân gidelim,

⁸ Gülşen-i Aşk, S.8.

⁹ Nâlân olarak gezerken ol mâh
Bir bûlbûl-i mest gördü nâgâh.
Kim Aşk'a hitab edip o bûlbûl,
Zencîr'i gama verir teselsül. (A.Gölpınarlı, Hûsn ü Aşk, S.159)

¹⁰ Gülşen-i Aşk, S.8.

¹¹ Gülşen-i Aşk, S.10.

Bülbül-âsâ edüp figân gidelim.
Olup ağıyardan nihân gidelim
Bî-sütûn'u aşip hemân gidelim¹²
İki küh arasında mâr-istân,
En küçük hayye bir kalın urgân.
Nehri gûyâ cehennemın deresi,
Bu imiş vâdi-i gamın deresi.
Kaldı hayrette iki yâr-ı şefik
Çekilip gitti aradan tevfik.
Havf edip vurdu tişesin hâke,
Rûh-ı Ferhâd çıktı eflâke¹³.

Yukarıdaki beyitlerde geçen "Kühken" - "Mekteb-i Aşk"- "Bîsütûn"- "Vâdi-i Gam" önemli sembollerdir. Kühken, kazma vuran Ferhad'ı; Mekteb-i Aşk, tekkeyi ve ilim öğrenilen yeri; Bîsütûn, beden arzularını ve dünya bağlarını, Vâdi-i Gam ise mâsivâyı anlatmaktadır. Gerçekten insan, bu dünyada bir anlamda -mesnevîde geçen İzzet gibi- yalnızdır. Ruhun yücelebilmesi için önemli mücadeleler vermesi gerekir. Hasret ve ayrılık problemi, insan hayatında önemli bir rol oynar. Özellikle ruhdaki sıkıntının (anksiete) temelinde, ayrılık (separation) hâdisesi vardır.

Psikiyatrist Karen Horney "İnsan, bu uğursuz dünyâda, yalnızlığın farkına vardığı an sıkıntı ve ıstırap çeker" demektedir. Ruhun bu tezahürüne "temel anksiete" adını vermektedir¹⁴.

Otto Rank : "İnsan, ana bedeninden ayrılışıyla sıkıntısı başlar" derken, existansiyalizm felsefesi de; insan psikolojisindeki sıkıntıları, yaratılıştan sonraki ayrılık ve yalnızlık temi üzerine kurmuştur. Aynı konuda psikolog Freud : "Anksistenin tek sebebi, sevilen objeden izolâsyondur" demektedir.

Modern psikiyatrinin kurucularından olan Bowlby'ye göre ise : "Sıkıntı, affektif (duygusal) ilgînin kaybına bağlıdır. Gayesiz insan, ruhen hem huzursuzdur, hem de etrafını huzursuz görmek ister" diyor¹⁵.

¹² a.g.e., S.11 (Şeyh Galib'in Mesnevî'sinden mülhem beş dördlükten kurulmuştur).

¹³ a.g.e., S.12.

¹⁴ Prof. Ayhan Songar, Psikiyatri, S.226-327.

¹⁵ Prof. Ayhan Songar, Psikiyatri, S.327.

Gülşen-i Aşk'ın bu bölümündeki semboller, böyle bir ayrılıktan ve yalnızlıktan kaynaklanan kavramlardır. İzzet Molla, yukarıda da anlattığımız gibi eserin temel karakteridir. Tıpkı O'nun gibi hemen her insan bu dünyada aynı sıkıntılardadır. Hele ruhda İzzet gibi yücelmek isteyenlerin işi daha da zor ve karmaşıktır. Şair, sıkıntı ve ıstırap dünyasına devamla şunları yazıyor :

Meğer ol bir dehân-ı ejder imiş,
Bu musîbet dahi mukadder imiş.
Kandedir âşıkın yeri seyret,
Ejder içre gazenferi seyret.
Nefes aldıkça hayye-i bed-bû,
İçeri dūd-ı gam ederdî gulû,
Kokmuş işkembe yağlı barsaklar,
Anı gerdûn bugün için saklar.
Gör neler oldu âşık-ı zâra,
Mihnet-i aşk gelmez inkâra.
Sîne-i mâra eyledi tesir,
Olmasın aşk elinde kimse esir.
Yaktı yandırdı nâra eşcârı,
Kupkuru etti âb u enhârı.
Gelelim hâl-i İzzet-i zâre,
Ölmeden kabre girdi bi-çâre¹⁶.

Görüldüğü gibi ejderhâ, hayye veya mâr (yılan) insanoğlunun nefsidir. Nefs, devamlı kötülüklerin olmasını arzular. Bu kötü duygulardan kurtulmak oldukça zor bir iştir ve devamlı nefis mücadelesini gerektirir. Büyük cihat, kötü duygulardan kurtulmaktır. Kin, nefret, gurur, dedikodu, söz taşımak, lüzumsuz konuşmak, tika-basa yemek, şehvî arzuların hemen hepsi nefisle ilgilidir. Mağara ise dünyadır, dünya bağlarıdır; insanı, kesrette oyalayan temahdır. İnsan, bütün bunlarla uğraşp, nefsinin bu bağlardan temizlemesi gerekir. Bu zorlukların yenilmesi de bir gayeye müstenit olmaya bağlıdır. İzzet Molla, bu kurtuluşu "ufuk-gaye" olarak "Âh-ı Aşk" a bağlıyor. Âh, kalbin kötülüklerden temizlendikten sonraki yücelik duygusudur :

Gâhî gıryân olup gehî sūzân,
Bu münacâtı etti vird-i zebân.
Ya ihâhî kusuruma bakma,

16 Gülşen-i Aşk, S.13-14.

Aşkla yandım âteşe yakma.
Bende oldum esîr-i gamdâre,
Bulmamıştım halâsıma çâre.
Sana şâyân değildir ey Mevlâ,
Beni onunla âteşe ilkâ.
Ya ilâhî basîr-i İbrâhîm,
Gülşen olsun bana bu nâr-ı cehîm.
Kıl ricâmı bi-hakk-ı cedd-i Resûl,
Der-dergâh-ı İzzetinde kabûl¹⁷.

İzzet Molla'nın bu imtihanlardan sonra duası kabul olur :

Pîr edince bugüne nev-cevâb,
Ağlayıp İzzet etti böyle hitâb.¹⁸
Şefkat-ı pîri gûş edip İzzet,
Dedi ey mürşîd-i reh-i vuslat.¹⁹
Dinle ahvâl-ı aşkı ey dervîş,
Etmesin zihni gayrı şey tahdîş.
Aşktır bâis-i vücûdu cihân,
Aşktır manevî bu kevn ü mekân.
Aşktır goncayi eden handân,
Aşktır bülbülü eden nâlân.
Aşktır girye, aşktır hande,
Aşktır şâh, aşktır bende.
Arayan aşkı âhla bulsun,
Nâr-ı dūd-ı siyâhla bulsun.

Pîr, mürşittir. Burada Mevlânâ'dır. İnsanın kötülüklerden kurtulması için yardımcıdır. Hüsn ü Aşk'da da aynı anlamda "Mollayı Cûnûn" vardır. Tasavvufun en önemli karakterlerinden biri olan "mürşit", akılla -kalbi bütünleştirmiştir. Bu konuda N.Fazıl Kısakürek şöyle diyor : "Ne akılla olur, ne de akılsız... İki dünya arasındaki nisbet budur. Bu ölçüyü kurabilmek mütefekkirliktir. Biz bir asırdan beri böyle mütefekkersizliğin eksikliğini yaşıyoruz"²⁰.

Pîr (Mürşit) hakkındâ Erol Güngör de şunları yazıyor : "Burun en güzel örneği, büyük zihin sayabileceğimiz Gazâlî'dir. İkinci büyük örnek Mevlânâ'dır"²¹.

¹⁷ Gülşen-i Aşk, S.15.

¹⁸ a.g.e., S.17.

¹⁹ a.g.e., S.18.

²⁰ Necip Fazıl Kısakürek, Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu, S.223.

²¹ Prof.Dr.Erol Güngör, İslâm Tasavvufunun Meseleleri, S.200-201.

Gülşen-i Aşk'da nasihat-ı Pîr devam ediyor :

Ey müridim hemen "ah" eyle,
Feleğin rüyunu siyâh eyle.
Âhdır bâdi-i necât sana,
Eşktir bâde-i hayat sana.
Aşktan gayrı yare bilmem ben,
Âhdan gayrı çare bilmem ben.²²

Yücelen insanların hemen hepsi "âh" kılıcını siper edinmişlerdir. Daha dünyadayken beden ve dünya arzularını yakmasını bilenlere ikinci bir yanma korkusu yoktur. Esasen mantık kuralına göre de bir insan iki defa idam edilemez. Öyle ise, daha dünyadayken "Ölmeden önce ölünüz"²³ hadisinin sırrınca ölenler için, ancak ebedî olmak vardır. Çünkü şehit olmanın bir türü de budur.

Eserde, bundan sonra Pîr'in duası gelir. Duanın kabul olması şartlara bağlıdır. İzzet Molla, bir yıl daha çeşitli imtihanlara sabretmiş, haklı bir vuslat yakınlığına ermiştir :

Dediğim râh-ı Hakk'a yol bulasın,
Vâsıl-ı menzîl-i murâd olasın.
Eylesin aşka Hakk seni vâsıl,
Olasın bezm-i vuslata dahil.
Hazret-i Pîr edip duâyı tamam.
"Hu..." deyip eyledi semâya hıram.²⁴

Eserin son kısmı hâtîme ve Hz.Pîr'in övülmesine ayrılmıştır :

Âh edip tali-i siyâhından,
Âhlar âh ederdi âhından.
Âhla doldu kubbe-i gerdûn,
Eyledi levn-i çarhı âteş-gûn.
Âhla titretirdi dünyâyı,
Belki lertzân ederdi ukbâyı.
Aşkı ben mevlevîden öğrendim,
Suhanı Mesnevî'den öğrendim.

22 Gülşen-i Aşk, S.19.

23 Sahîh-i Buharî

24 Gülşen-i Aşk, S.20.

Mesnevî kîm rumûz-ı Kur'an'dır,
Davâ-yı âşıkane burhandır.
Noktayım ben kitâb Mevlânâ'dır.
Zerreyim ben aftâb Mevlânâ'dır.²⁵

Sonuç olarak, bu tür eserler ve eserlerdeki karakteristik semboller, bir taraftan tasavvufa açıklık kazandırırken, diğer taraftan da insanın ruh sağlığını korumada önemli görüşler getirmişlerdir. Bugün psikoloji ve psikiyatri sahalarında incelenen sıkıntı ve bunalımlara tasavvuf, temelde çözümler de sunmuştur. Bugünün psikolog, psikiyatrist ve hattâ sosyologlarının istifade ettikleri bu ebediliğe namzet eserleri yeniden değerlendirerek ilmin hizmetine sunmak gerekir.

Ebediliğe inanmayanlar, ebedî eserler vücûda getiremezler. Bu dünyadaki sıkıntı ve ayrılıkların tamamen izâfî olduğunu, ukbâyâ dönüş için bir olgunlaşma ve de aslına kavuşmadan ibaret olduğunu bilen insanlar, bu tür eserler kaleme alabilmiş ve yine ebediyete namzet, ebedî insanlar yetiştirmişlerdir.

Mevlânâ'nın, Mesnevî'sinde hemen her bölümünde anlatmak istediği işte bu ebedilik kavramıdır. "Yoksa akıl ve ilim bir kenara itilir ve sonuçta, sahneye ancak her türlü hurâfe, batıl inançlarla sahtekârlar çıkar"²⁶

Evet, bu sahada araştırma yapanlar için İzzet Molla'nın bu eseri de kaynak olabileceği gibi, ayrıca vecdın psikolojisi, tarihi, sosyolojik yapısı, üslûp ve bu türde yazılmış eserlerden farklılıklar bakımından da incelenmeğe değer.

بشنو این نی چون حکایت میکند
از جداییها شکایت میکند
هر کس کو دور ماند از اصل خویش
باز جوید روز کار وصل خویش²⁷

²⁵ a.g.e., S.20

²⁶ Prof.Dr. Erol Güngör, Tasavvuf'un Meseleleri, S.209.

²⁷ Muhlîs Konevî, Mesnevî'nin Özû, C.1, s.1.

"Ayrılıkların şikâyetini., hikâye eden bu neyi dinle..."
"Ashından uzak kalan kimse, tekrar kavuşma zamanını arar."

Lûgatçe

figan	: ıstıraplı feryâd, inleme.
nihan	: gizli
şîr	: arslan, sût.
tîr	: ok
şevk u tarab	: sevinç ve çoşkunluk.
cilâ-bahş-ı dîde-i uşak	: aşıkların gözüne ışık bahşeden.
dûd-ı firak	: ayrılık dumanı.
muhabbet-i sadık	: gerçek sevgi, Allah aşkı, ilâhî aşk.
hicr-i yâr	: sevgilinin ayrılığı.
messerret	: sevinç, neşe.
reside-i tahkîk	: hakîkî kavuşma, gerçek kavuşma, Allah'a kavuşma.
refîk	: arkadaş.
gülşen-i devvâr	: devreden gülbahçesi, dönen bahçe, mevsimlere göre değişen bahçe, dünya.
hürşid	: güneş
izhâr	: zuhur etme, meydana çıkma.
dest	: el
târ-ı hicrân	: ayrılıktan doğan karanlık, ayrılık hüznü.
derûn	: iç, dâhil, kalb, gönül.
gûlzâr	: gül bahçesi.
bağbân	: bahçıvan
hezar	: bülbül
nâşâd	: mutlu olmayan, neşesiz.
âmâde	: hazır
mahal	: yer, yurt, bölge.

seyr-i gülîstan	: gül bahçesinde gezinti.
bezm-i âşîkan	: âşîkların meclîsi, âşîkların toplandığı yer.
şûkûfe-i ter	: tâze çiçek.
mihmân	: misafîr.
eyyâm-ı neşe	: sevinçli günler, neşeli-eğlenceli günler.
hemrâh	: yol arkadaşı, yol kardeşliği.
şem'a	: ışık, parlıtı, ziyâ, mumlu fitil.
kûhken	: dađ kazan, Ferhat.
guftâr	: söz
sebakdaş	: ders arkadaşı.
kızb	: yalan
sâdıkan	: dođru söyleyenler.
dürûğ	: yalan, yalan söz.
câd	: ciddî, azimli olma.
bûlbûl-âsâ	: bûlbûl gibi.
kûh	: dađ
mârîstan	: yılanların olduğu yer.
hayye	: yılan
vâdi-i gam	: keder vâdisi, çile yeri.
yâr-ı şefîk	: şefkatli sevgili, merhametli dost, acıyıcı.
tevfîk	: uygunlaştırma, Allah'ın yardımına kavuşma
havf	: korku
tîşe	: kazma
hâk	: toprak
eflâk	: semâlar, gökler, felekler.
dehân-ı ejder	: ejderhânın ağzı.
kande	: nerede
gazanfer	: büyük aslan, iri arslan.
hayye-i bed-bû	: kötü kokulu yılan.
dûd-ı gam	: üzüntü dumanı.
gulû	: pıranga, zincir.
gerdûn	: devreden. dönen dünya.
âşîk-ı zâr	: inleyen âşîk, ağlayan ve ah eden âşîk.
mihnet-i aşk	: aşk zahmeti, aşk derdi, aşk musîbeti.
eşcâr	: ağaçlar
âb u enhâr	: su ve nehirler, ırmaklar.
giryân	: ağlama
sûzan	: yanma
derd-i zebân	: dil derdi, lisân derdi, lisan kusuru.
bende	: kul olma, köle olma, esir olma.

gamdâr	: üzüntü çeken, acı çeken.
halâs	: kurtuluş.
ilkâ	: bırakma, terk etme, atma.
basîr-i İbrahim	: Hz.İbrahim'i görüp ateşten kurtarması hakkı için.
nâr-ı cehîm	: şiddetli ateş, cehennem ateşi.
hakk-ı cedd-i Resûl	: bütûn peygamberler ve Hz.Peygamber'in hatırı için.
der-dergâh-ı İzzet	: yüce dergâh, yüce kat.
nevcevâb	: yeni cevap.
mürşid-i reh-i vuslat	: kavuşma yolunun mürşidi, Allah'a kavuşturmada y
ahvâl-i âşk	: âşkın halleri.
tahdiş	: meşgul etme, kurcalama.
bâis-i vücûd-ı cihân	: kâinatın yaratılış sebebi.
kevn ü mekân	: varlık ve kâinat.
handân	: gülen, neşeli, sevinçli.
nâlân	: inleyen, ızdırap çeken.
giryе	: göz yaşı, ağlama.
hande	: gülme, gülüş.
bende	: kul, köle.
mürid	: öğrenci
rûy	: yüz
bâdi-i necât	: kurtuluş vesilesi, kurtuluş sebebi.
eşk	: göz yaşı
bâde-i hayat	: hayat şarabı, hayat suyu, varlık sebebi.
hıram	: nazlı gidiş, salınarak gidiş.
tulî-i siyâh	: kötû talih.
kubbe-i gerdûn	: dönen kubbe, gökyüzü, dünya.
levn-i çarh-ı âteş-gûn	: dünyanın ateş rengine dönmesi.
lerzan	: titretme
suhan	: söz
davâ-yı âşikan	: âşıkların derdi, âşıkların meselesi, âşıkların iddiası.
burhan	: delil
aftâb	: güneş